

Актуальна тема

Мають право мати право

Упровадження моделі інклюзивного навчання у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах столиці

Читайте у статті:

■ Як зазначено в Законі України «Про освіту», усі без винятку діти мають право на «освіту в усіх державних навчальних закладах». Водночас іще досі зберігається орієнтованість системи освіти нашої країни на виховання та навчання дітей з особливими потребами у спеціалізованих закладах.

■ За даними Головного управління охорони здоров'я та медичного забезпечення м. Києва, у столиці налічується 79 020 дітей з особливими потребами віком від 0 до 18 років, що становить 13 % від загальної кількості дітей. Із них у школах-інтернатах навчається 6270 дітей, індивідуальною формою охоплено 2710 дітей.

■ Отже, ці діти позбавлені можливості навчатися у звичайних школах. Сім'ї, в яких виховуються такі діти, потребують особливої уваги з боку держави та суспільства. Труднощі, з якими вони стикаються, пов'язані з необхідністю догляду за дитиною, високими витратами на лікування, оздоровлення, придбання засобів корекції. Проблеми дітей з особливими потребами та їхніх батьків не зникнуть самі по собі, якщо не планувати шляхів їх розв'язання.

Що ускладнює соціальну інтеграцію дітей з особливими потребами

Негативні тенденції у розвитку сімейних відносин, ізоляваність дітей з особливими потребами від здорових однолітків, обмеженість їхнього спілкування з колом інших дітей ускладнюють соціальну інтеграцію та подальшу професійну підготовку цих дітей. Такі підходи суперечать рекомендаціям ЮНЕСКО і принципам політики щодо дітей з особливими потребами, які застосовують економічно розвинені держави, де виховання і навчання дітей цієї категорії, наскільки можливо, здійснюються у звичайній системі.

Органи державної та місцевої влади останнім часом приділяють значну увагу запровадженню інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Прийнято нормативно-правове забезпечення освітнього процесу в умовах інтегрованого та інклюзивного навчання, а саме:

■ розпорядження Кабінету Міністрів України від 3.12.09 № 1482-р. «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»;

Галина ШАПАРЕНКО,

старший науковий співробітник НДЛ експериментальної педагогіки та педагогічних інновацій Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

■ міську експериментальну програму «Інклюзивне навчання та виховання дітей з синдромом Дауна» на 2010—2013 роки (рішення Київської міської ради від 13.10.09 № 502/2571); мета програми — створення умов для всебічного розвитку, навчання та виховання дітей із синдромом Дауна у дошкільних навчальних закладах столиці за місцем проживання;

■ «Концепцію розвитку інклюзивної освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.10 № 912);

■ «Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.10 № 1224);

■ «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.11 № 872).

Дослідницько-експериментальна робота у столиці

У м. Києві ще з 2006 р. започатковано дослідницько-експериментальну роботу регіонального рівня в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах за напрямом «інклюзивна освіта».

Найбільша кількість навчальних закладів, задіяних у цьому напрямі дослідження, діють в Оболонському районі столиці, де з 2008 р. працює відділ інклюзивної та спеціальної освіти Оболонського районного управління освіти.

На базі дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів столиці здійснюється тринадцять експериментальних досліджень за напрямом «інклюзивна освіта» (12 регіонального та 1 всеукраїнського рівня). Серед них:

■ **«Інклюзивна освіта дітей із синдромом Дауна у дошкільних навчальних закладах».** Експеримент розпочато зусиллями управління освіти виконавчого органу Оболонської районної у м. Києві державної адміністрації та громадської організації «У дитячих долонях».

Спеціалістами організації була розроблена та поступово реалізована модель психолого-педагогічного супроводу сім'ї, що виховує дитину із синдромом Дауна.

Під егідою громадської організації «У дитячих долонях» функціонують групи «Маленькі сходинки» для дітей із синдромом Дауна віком до 1,5 року та їхніх батьків, а також міні-садочок, де діти самостійно, без участі батьків відвідують тричі на тиждень групу короткочасного перебування. Із дітьми працюють логопед, дитячий психолог, медичний психолог, практичний психолог, що готують їх до вступу в дошкільні заклади № 662 і № 291 столиці, де відкрито три інклюзивні групи та створено умови для подальшого розвитку дітей із синдромом Дауна.

■ **«Інтеграція дітей із синдромом Дауна в спеціальне освітнє середовище».** Дослідницько-експериментальна робота була розпочата в 2011 р. у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті № 26 для дітей з вадами розумового розвитку. Термін дослідження — 2011—2016 роки.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості оптимальної й ефективної організації навчально-виховного процесу для дітей із синдромом Дауна з метою їх успішної інтеграції в освітній простір; створити методичне забезпечення навчально-виховного процесу школи в системі сучасної спеціальної освіти з використанням інноваційних педагогічних технологій для розвитку дитини із синдромом Дауна та створення передумов її інтеграції в суспільне життя.

У дослідницько-експериментальній роботі київських освітян простежується модель інклюзивної освіти дітей із синдромом Дауна у наступності між рівнями освіти: рання допомога — дошкільна освіта — загальна середня освіта.

■ **«Слухаємо разом» (соціалізація та інтеграція дітей дошкільного віку із порушеннями слуху та мовлення у середовище однолітків).** Дослідження проводилось у ДНЗ № 67 та було успішно завершене в 2010 р.

Мета педагогічного експерименту полягала в ранній інтеграції дітей з порушеннями слуху в середовище чуючих, їхній соціалізації, інтенсифікації мовленнєвого та загального розвитку за умов співпраці педагогів дошкільного закладу і сурдопедагогів.

У ДНЗ № 67 створено сприятливі умови для мовленнєвого та пізнавального розвитку дітей із порушеннями слуху та мовлення у середовищі чуючих однолітків без порушень мовлення. Педагогами дошкільного навчального закладу спільно зі спеціалістами центру СУВАГ створено сприятливу атмосферу для розвитку дітей. Проведено щорічне діагностування слуху та мовлення дітей, кваліфіковану реабілітаційну роботу, спрямовану на психологічну корекцію, розвиток слуху, формування мовленнєвих навичок.

Знання, вміння і навички, які діти отримували на спеціальних заняттях, були застосовані в процесі щоденного спілкування (на заняттях у групі, на прогулянках, під час ігор). Під час експерименту діти з нормальним слухом навчалися рівноправного, гуманного, терпимого ставлення до дітей з особливими потребами, а це, в свою чергу, сприяло збагаченню їхнього внутрішнього світу та емоційної сфери.

Забезпечено гармонійний розвиток дітей із порушеннями слуху та мовлення. Вони почуваються повноцінними членами дитячого колективу, беруть участь в усіх культурних заходах, активно спілкуються з дітьми та дорослими.

За результатами психологічного і сурдопедагогічного моніторингу дітей із порушеннями слуху в період експерименту виявлено позитивну динаміку в розвитку мовлення, спостерігається розширення активного і пасивного словника, покращення розуміння зверненого мовлення, всіх видів пам'яті (зорової, слухової, мовленнєвої). Зросла слухова увага дітей, спостерігається зростання уваги загалом, здатності зосереджуватись на тривалій час. Діти зберігають стійкий інтерес до праці.

Діти із порушеннями слуху були інтегровані в масові групи ДНЗ № 67. За три роки в групи дитячого садка інтегрувалися 17 дітей. Після завершення навчання в цьому дошкільному навчальному закладі діти успішно адаптувалися до умов загальноосвітньої школи та повноцінно засвоюють навчальний матеріал.

«Соціально-педагогічні аспекти організації інклюзивної освіти дітей з вадами слуху в умовах початкової школи». Експеримент проводиться в СЗШ № 233. Термін проведення дослідження — 2009—2015 рр.

У школі відкриваються інклюзивні класи, до яких зараховуються діти 6—7 років за направленням психолого-медико-педагогічної консультації при ГУОН м. Києва. До класів набираються діти з I—III ступенями зниження слуху, діти, які носять слухові апарати. Класи відкриваються поступово — кожен рік по одному інклюзивному першому класу, де спільно навчаються учні з нормальним і зі зниженим слухом. Набір учнів до цих класів виключно добровільний. За чотири роки планується відкрити 4 таких класи, з 1-го по 4-й.

Кількість учнів у класі буде меншою за нормативну. Передбачається набирати в один клас

18 дітей — 12 із нормальним слухом, 6 — зі зниженим. Для інклюзивних класів розроблено штатний розпис на основі штатного розпису спеціальних шкіл-інтернатів. У класі працюють 2 педагоги: вчитель початкових класів та помічник учителя зі спеціальною підготовкою.

У другій половині дня з дітьми з особливими потребами проводиться індивідуальна корекційно-компенсаторна робота, підготовка домашніх завдань з учителем-вихователем ГПД, різноманітні заняття інтелектуального, фізичного, естетичного спрямування разом з іншими дітьми школи.

Для роботи з дітьми зі зниженим слухом педпрацівники проходять спеціальну підготовку на базі ЦСР «Аврора» та центру «СУВАГ», беруть участь у семінарах, які проводять зарубіжні й українські спеціалісти з корекційної педагогіки та психології.

У процесі дослідження в СЗШ № 233 буде розроблено модель інклюзивної освіти дітей з вадами слуху та мовлення в умовах початкової школи.

■ **«Організація тьюторського супроводу допрофесійної підготовки та профільного навчання в інклюзивному загальноосвітньому навчальному закладі».** Дослідницько-експериментальна робота розпочалася в 2011 р. у СЗШ № 168. Термін дослідження — 2011—2016 роки.

Мета психолого-педагогічного експерименту полягає у створенні умов для виявлення пізнавальних інтересів, розвитку здібностей, підвищення готовності до соціального, культурного і професійного самовизначення учнів інклюзивного загальноосвітнього навчального закладу шляхом упровадження розробленої моделі тьюторського супроводу допрофесійної підготовки та профільного навчання.

Очікувані результати експериментального дослідження:

- створення моделі тьюторського супроводу профільного навчання та допрофесійної підготовки в інклюзивному загальноосвітньому навчальному закладі;
- підвищення освітньої мотивації учнів, зростання їхньої пізнавальної й творчої активності;
- створення умов для задоволення індивідуальних освітніх потреб учнів шляхом запровадження тьюторського супроводу;
- підвищення професійної майстерності вчителів.

У 2010—2011 н. р. колектив СЗШ № 168 успішно завершив дослідження з теми **«Інтегроване навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями в умовах середньої загальноосвітньої школи»**. Було розроблено технологію комплексного застосування різних форм інклюзивної освіти та реабілітації дітей з обмеженими фізичними можливостями в умовах середньої загальноосвітньої школи. У школі функціонує 13

інклюзивних класів, у яких навчається 66 дітей з особливими потребами.

«Психолого-педагогічне управління навчальною діяльністю соціально занедбаних учнів та учнів із затримкою психічного розвитку в умовах середньої загальноосвітньої школи».

Мета дослідження, започаткованого у СЗШ № 231, полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробленні та апробації засобів і методів управління навчальною діяльністю дітей названих категорій за принципами інклюзивної освіти. Термін проведення дослідження — 2008—2015 роки.

На кожній паралелі початкової школи організовано один інклюзивний клас, в якому спільно навчаються учні з нормальним соціальним розвитком і соціально занедбані діти, діти з нормальним рівнем інтелекту та з незначною затримкою його розвитку. Останню групу дітей визначає міська психолого-медико-педагогічна комісія. В інклюзивних класах працюють два вчителі — один основний, а другий — учитель-асистент. Додатково до штатного розпису школи введені посади психолога, дефектолога, логопеда, інструктора ЛФК, соціального педагога.

У процесі експерименту помічено, що соціально занедбані учні та учні із затримкою психічного розвитку адекватно реагують на музику, активні під час проведення музичних занять, ігор, танців. Саме під час таких занять вони краще адаптуються в класі, поліпшуються їхні стосунки з однокласниками. Тому на перерві з ними проводить роботу педагог-організатор з музичною освітою.

Робота з батьками

Успішна реабілітаційна робота з дітьми неможлива без активної участі в ній батьків. Готовність батьків до психосоціальної реабілітації дитини являє собою окрему проблему. Її розв'язання потребує, з одного боку, налагодження системи реабілітаційної роботи з батьками, метою якої є підтримка та формування в них оптимістичних життєвих настанов, здатності бачити реалістичну і разом з тим позитивну перспективу свого життя й життя своєї дитини.

З іншого боку, необхідне озброєння батьків певною системою психолого-педагогічних знань і умінь, свідоме оволодіння якими дає їм можливість плідно співпрацювати із фахівцями. Саме в цьому напрямі й працює шкільний психолог. На жаль, не з усіма батьками вдалося дійти порозуміння. Значна кількість батьків не вважають своїх дітей такими, що мають проблеми розвитку. Психологом, логопедом, соціальним педагогом для батьків та вчителів школи розроблено методичні рекомендації з корекції негативних психологічних процесів у дітей та подолання їхньої агресивності. Спільна праця фахівців і батьків дає позитивні результати в колективі загалом та для кожної дитини зокрема.

■ **«Створення моделі індивідуального інтерактивного on-line-навчання дітей, які через тривалу хворобу не відвідують школу».**

Основна ідея цієї науково-дослідницької роботи, що проводиться у СШ № 210, полягає в тому, щоб знайти нові засоби та способи організації індивідуального навчання дітей, які через тривалу хворобу не відвідують школу. Основним засобом, який допоможе розв'язати завдання експерименту, є створення системи інтернет-навчання, зокрема використання віртуальної платформи для навчання WiZiQ. Вона відкриває широкі можливості для залучення дитини в систему щоденного життя учнів школи. Основним способом є організація індивідуальної роботи з учнями, а саме:

■ одночасна робота вчителя з класом і учнем, який перебуває вдома;

■ побудова роботи з учнем у домашніх умовах на основі інформації, яку учень вже отримав під час відеоуроку.

Запровадження WiZiQ, зміна організації індивідуального навчання потребує від учителів та учнів додаткових умінь і навичок. Зокрема:

■ учителі мають розробити та запровадити повноцінну систему для навчання без встановлення додаткового програмного забезпечення, відпрацювати нову методику роботи з учнем удома, бути психологічно готовим щодня працювати на відеокамеру, організувати урок з урахуванням потреб відео-учнів;

■ учням потрібно навчитися працювати з класом, перебуваючи вдома; бути психологічно готовими до роботи у відеорежимі; вміти відповідати і демонструвати свої знання, користуватися презентаціями уроків і ставити запитання; відпрацювати матеріал, самостійно знаходячи інформацію в мережі Інтернет.

«Інклюзивна освіта для дітей з розладами аутичного спектру в дошкільних навчальних закладах». Експериментальна база — ДНЗ № 291. Термін проведення експерименту — 2011—2015 рр.

Аутизм — це комплексне порушення розвитку, для якого характерні різноманітні прояви, що спостерігаються з раннього віку і мають сталий перебіг. Симптоми аутизму зазвичай залишаються і в дорослих, хоча часто у пом'якшеній формі. Головна проблема, яку гостро відчувають родини з такими дітьми — їхня непристосованість і безпорадність у світі людей.

Раннє виявлення дітей з імовірним розладом спектру аутизму — один із найважливіших етапів, оскільки при аутизмі вчасне виявлення і втручання в наймолодшому віці є надзвичайно ефективним і до того ж дає можливість прогнозувати подальший розвиток дитини.

Реалізація цього етапу залежить насамперед від освіченості батьків та фахівців стосовно

аутизму та ранніх його симптомів. У зв'язку із цим постає завдання розробити і запровадити інноваційну модель організації інклюзивної дошкільної освіти для дітей з розладами аутичного спектру в умовах дошкільного навчального закладу.

У результаті дослідження буде розроблено технологію освітньо-реабілітаційного процесу для дітей з розладами аутичного спектру в умовах інклюзивних груп дошкільного навчального закладу.

Мета дослідження полягає у створенні умов для розвитку, виховання та навчання дітей з розладами аутичного спектру та наданні їм можливості адаптуватися до життя в соціумі разом зі здоровими ровесниками.

Очікувані результати:

■ Уперше в м. Києві, а саме в Оболонському районі, будуть відкриті інклюзивні дошкільні групи для дітей з розладами аутичного спектру.

■ Діти з даною нозологією отримують можливість виховуватись в оточенні здорових однолітків у звичайному ДНЗ, а їхні батьки позбудуться ситуації соціальної ізоляції.

■ У перспективі діти з розладами аутичного спектру з інклюзивних дошкільних груп матимуть можливість продовжити навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, тобто зберігатиметься принцип наступності.

■ Протягом реалізації експерименту систематично буде проводитись наукове психолого-педагогічне дослідження психофізичного розвитку дітей із розладами аутичного спектру та особливостей їх адаптації та комунікації в умовах інклюзивної дошкільної групи.

■ Підвищиться педагогічна майстерність учасників експерименту.

■ Батьки дітей з розладами аутичного спектру набудуть упевненості у благополучному майбутньому своїх дітей.

■ Зросте пізнавальна активність і творча самостійність дітей, які виховуються в інклюзивних групах.

Дослідницько-експериментальна робота розпочалася з вересня 2011 року.

З 2008 р. Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка забезпечує підготовку педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. З вересня 2011 р. розпочато упровадження тематичного курсу «Психолого-педагогічні умови реалізації інклюзивної освіти в ДНЗ».

Інклюзивне навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах столиці відображає вимоги сьогодення і спрямоване на забезпечення доступу до якісної освіти дітей з особливими потребами нарівні з їхніми здоровими однолітками, наступність між рівнями освіти: рання допомога — дошкільна освіта — загальна середня освіта.